

“ BİYOİKTİDAR KAVRAMI ve ÖTEKİLEŞTİRMENİN İKİ KADIN KARAKTERDE TEMSİLİ “MERYEM ANA VE BERFO ANA” “

Yrd. Doç. Dr. Lütfiye BOZDAĞ *

ÖZET

Bu makalede iki imge, iki kavram ile birlikte ele alınmaktadır. İki kadın imgesinden biri, 2000 yıl öncesinde yaşayan Mesih İsa'nın annesi Meryem Ana diğeri ise; 12 Eylül 1980 askeri darbe dönemi sonrasında gözaltında kaybedilen, işkenceden geçirilen, öldürülen evlatlarının akıbetini sormak için bir araya gelen bir “Cumartesi Annesi”; Berfo Ana.

Meryem Ana ve kucağında ölü İsa anlamına gelen “Pieta”, sanat tarihi boyunca acı çeken, haksızlığa uğrayan, katledilen kadın ve çocukların sembolü olmuştur. Gözaltına alındıktan sonra kaybolan ve kendisinin izine karakolda, hapisanede hiçbir yerde rastlanamayan oğlunu arayan Berfo Ana, oğlunun akıbetini öğrenmek için verdiği mücadeleyle sembol olmuş bir Cumartesi annesidir.

Kavramlar ise “biyoiktidar” ve “ötekileştirme”. Foucault, biyoiktidar'dan bir iktidar teknolojisi olarak söz eder. İktidarın tek tek bedenler üzerinden toplumu disipline ettiğini ve kontrol ettiğini söyler. Ötekileştirme, iktidarın çoğunluğu baskı altında tutmak için toplumu kategorize ederek belli sınırlar içerisine alması ile dayattığı parçalanmışlıktır. Bu durum “öteki”nin reddine, linç edilmesine, yok edilmesine kadar gidebilir. Tıpkı Mesih İsa ve Berfo Ana'nın oğlu Cemile yapılanlar gibi.

17. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ancak Foucault tarafından 20. yüzyılın sonlarında yeni bir iktidar biçimi olarak temellendirilen “biyoiktidar” kavramı, bedeni yönetmeyi seçen yeni bir tahakküm biçimi olarak günümüzde varlığını yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Bu makalede biyoiktidarı, iki kadın karakterin yaşadıkları ötekileştirmeyi imge üzerinden sürmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, Resim Sanatı, Grotesk, Mehmed Siyah Kalem

* İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, Güzel sanatlar ve tasarım fakültesi, moda ve tekstil tasarımı.
E-mail: lutfiye.bozdag@kemerburgaz.edu.tr

“ THE CONCEPT OF BIOPOWER AND OTHERING IN THE REPRESENTATION OF TWO FEMALE CHARACTERS “VIRGIN MARY AND BERFO ANA” “

Assist. Prof. Dr. Lutfiye BOZDAG*

ABSTRACT

In this article, two images, together with two concepts are discussed. The two images are the two female characters. Mary, the mother of Jesus Christ who lived 2000 years before and the other one is Berfo Ana whose son Cemil tortured and killed during the period of September 12, 1980 by the military coup detainees. Berfo Ana and other mothers come together every Saturday to ask about their lost sons. They are called as “Saturday Mothers”.

Pieta: refers to the Virgin Mary holding the dead Christ in her arms. Pieta, throughout the history of art, has been the symbol for suffering, oppressed and murdered women and children. Berfo Ana is looking for her son everywhere. Her son after taken into custody was disappeared and his trace was not found neither in any police station nor any prison. Berfo Ana is a Saturday Mother who has become a symbol with her struggle to learn the fate of his son.

“Biopower” and “othering” will talk about concepts. Foucault mentions about biopower, as a technology of power. He says; power disciplines and controls crowds through individual bodies. Othering is a fragmentation imposed by the power. The power in order to oppress the majority categorizes the society in borders. This process may end up with the denial, lynch even destruction of the “other”. Just like what happened to Jesus Christ and to Cemil the Berfo’s son.

The Biopower; emerged since the Seventeenth Century as a new form of power as stated by Foucault in the late Twentieth Century has chosen managing through bodies. The “Biopower” concept as a new form of domination shows its presence intensively in the present time. This article traces the biopower and the othering the two female characters exposed to through concept.

Keywords: Biopower, Othering, Pieta, Saturday Mothers, The Virgin Mary.

GİRİŞ

Bu makale, sanat tarihinden ve günümüzden iki kadın karakterin yaşadığı acıyı, sömürüyü, ötekileştirmeyi Foucault'un biyoiktidar kavramı üzerinden irdelemeyi hedeflemektedir. Karşılaştırmaya konu olan iki karakterden biri; Michelangelo'nun 1499 yılında, henüz 24 yaşında iken, San Pietro bazilikası için yaptığı "Pieta" heykelinde yer alan figürlerden biri olan Meryem Anadır. Pieta; İsa'nın çarmıhtan indirildikten sonra, kucağında oğlu ölü İsa'yı tutan Meryem tasviridir. Bu tasvirle kucağında ölmüş çocuğunu tutan Meryem Ana, tüm anne figürlerinin referansına temel oluştururken Pieta da sanat tarihi boyunca acı çeken, haksızlığa uğrayan, katledilen kadın ve çocukların sembolü olmuştur.

Makalede yer alan ikinci karakter ise Türkiye'de 1980 askeri darbesi sonrasında oğlu gözaltına alınan, gözaltında kaybolan, izini karakolda, hapisanede hiçbir yerde bulamayan Berfo Ana. Berfo Ana, oğlunun akıbetini öğrenmek için verdiği mücadeleyle sembol olmuş bir "Cumartesi Annesi".

İsa çarmıha gerildiğinde, işkence yapıldığında ve işkenceden öldüğünde biyoiktidar kavramı bilinmiyordu ancak bugün biliyoruz ki İsa'ya yapılanlar ve Meryem Ana'nın yaşadıkları beden üzerinden iktidar kurmanın bir biçimiydi. Dini inancı yüzünden dışlanan ve yaşam hakkı elinden alınan oğul İsa ile politik görüşünden dolayı iktidar için tehlike oluşturan Cemil Kırbayır'ın gözaltında kaybolması biyoiktidar kavramını sorgulaması, bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

17. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ancak Foucault tarafından 20. yüzyılın sonlarında yeni bir iktidar biçimi olarak temellendirilen "biyoiktidar" kavramı, bedeni yönetmeyi seçen yeni bir tahakküm biçimi olarak günümüzde varlığını yoğun bir şekilde hissettirerek devam etmektedir. Bu makalede iki kadın karakterin oğlu üzerinde yapılan ötekileştirmeyi, biyoiktidarın izlerini, imge üzerinden sürmeye çalışacağız.

Resim1: Sol taraf: Michelangelo, Pieta, 1499, Sağ Taraf Berfo Ana ve oğlu, 2012

PIETA

Pieta, Hıristiyan ikonografisinde birçok sanatçı tarafından ele alınan bir konudur. Ancak, Michelangelo'nun 1499 yılında, yirmi dört yaşında iken yaptığı Pieta heykeli, içlerinde en ünlü ve en yetkin olanıdır. Vatikan'da St. Pietro bazilikası içinde bulunan bu heykel, İsa'nın çarmıhtan indirildiği anı canlandırır. Ölü İsa'yı kollarında tutan Meryem betimlemesi, hiçbir yazılı kaynağa dayanmayan, ancak İsa'ya yakarış öyküsünden esinlenen bir temadır. Bu betimleme ilk kez 14. yy başlarında Almanya'da tasvir edilmiş, kısa sürede Fransa'ya yayılmış, 14. ve 15. yüzyıllarda Kuzey Avrupa'da en çok kullanılan tema olmuştur.

Resim 2: Michelangelo, Pietà, 498-1499, Type:Marble, 174 × 195 cm, St. Peter's Basilica, Vatican

“Pietà”, “Meryem ve İsa”, “anne ve çocuk” kutsal birliğini temsil eder. Anne çocuğu sever, çocuk anesini sayar, birbirlerini saygı ve sevgi ile ödüllendirirler. Bu tasvir ana oğul arasındaki en kırılğan ve en yakın ilişkiyi göstermesi açısından çarpıcıdır. İsa'nın üç farklı açı ile yerleştirilmiş vücudu Meryem'in giysileriyle uyum içindedir. Mermerin yüzeyi heykelin alımlılığına katkı sağlamak için en küçük noktalarına dek parlatılmıştır. Kuzey sanatından esinlenerek İsa'yı kıvrımlı bir kumaşa saran Michelangelo, piramidal bir kompozisyon düzeni içinde acıyı, ağır başlılığı ve acının anıtsallığını bir arada yansıtır.

“Ne kadar iyi bir şekilde mermerle çalışsa da bir sanatçı ya da heykeltıraşın, Michelangelo'nun gösterdiği beceriyle mermeri kesmesi ve cilaması mümkün değildir. Çünkü Pietà heykel sanatının bütün imkân ve gücünün ortaya çıkışıdır. Birçok güzel yan arasında İsa'nın kendisinde en yüksek ifadesini bulmuştur. Bu kadar büyük sanatsal ustalıkla yapılmış ve böylesine özellikleri bir araya getirmiş bir bedene ya da daha fazla kas ve damar ayrıntılarına, iskeletin üzerinde gerilmiş sinirlere ya da daha ölümcül bir bedene rastlamak olanaksızdır. Başın ifadesi, eklemlerdeki uyumluluk, bacaklar, gövde ve damar izleri, tümü o kadar eşsizdir ki bir sanatçının ellerinin bu ilhamı ve hayran olunacak işi bu kadar kısa zamanda ve mükemmel bir biçimde ortaya çıkartması inanılması güç bir şeydir. Doğanın insan etiyle nadiren yaratabildiği mükemmelliği şekilsiz bir taş kütesine aktarabilmesi kesinlikle mucizedir.”(Vasari,1987)

Resim3: Pieta, detay

Hıristiyan inancına uygun olarak, Tanrı'nın oğlu cansız bedeni ile annesinin kollarında yatmaktadır. İsa, annesi Meryem'in şefkatli kollarında, sanki hiç işkence görmemiş, hiç acı çekmemiş, hiç ölmemiş gibi yatmaktadır. Yüzünde büyük bir huzur ve hafif bir gülümseme vardır. "Meryem, İsa'nın bedenini sağ eliyle güçlü bir biçimde kavrarken, sol eliyle de naaşı izleyiciye sunmakta ve herkesi İsa'ya saygıya davet etmektedir. Meryem bunu yaparken gözlerini yere indirmiştir, böylelikle müminlerin yüzlerine doğrudan bakmak istemediğini gösterir. İsa bir ayağının ucuyla toprağa değmekte, oysa Meryem giysileriyle toprakla bütünleşmektedir. Michelangelo bu heykelda hem anne-oğul arasındaki bağı en iyi biçimde göstermiş, hem de mükemmel bir kompozisyon yaratmıştır. Pieta, Michelangelo'nun üzerinde imzası bulunan tek eseridir, aynı zamanda sanatçının en tamamlanmış heykeli olarak da bilinmektedir."(Vikipedi)

"Meryem bir kayanın üzerinde oturmaktadır. Bir eli İsa'nın kol-tuğu altındayken diğer eli açık yukarı doğru bakmaktadır. Başının biraz eğik oluşu üzüntüsüne derinlik kazandırmaktadır. İsa'nın kafası, kolları ve bacakları aşağı doğru kendini bırakmıştır. İsa'nın cansız olduğu buradan anlaşılır. Michelangelo'nun ustalığı Meryem'in başındaki örtüde iyice belirginleşir. İsa'nın yarı çıplak vücudunda kaslar ve kemikler sadece anatomiye çok iyi bilen bir kişi tarafından yapılabilir. Meryem'in ve İsa'nın yüzü pürüzsüzdür. Michelangelo Meryem'i daha güzel ve genç fakat acı dolu bir yüzle betimlemiştir. Bu yüzden de yüz hatları oldukça sadedir. Yüzeylerin pürüzsüz, anatominin kursuz olmasına karşın oranlamada hata yapılmıştır. İsa'nın bedeni Meryem'in bedeninden daha küçüktür." (www.alka.com.tr)

Resim4: Pieta, detay

İspanya İç Savaşı sırasında Nazi Almanyası'na ait 28 bombardıman uçağının 26 Nisan 1937'de İspanya'nın Guernica şehrini bombalamasını anlatan, 7,76 m eninde ve 3,49 m yüksekliğinde olan "Guernica" adlı anıtsal tabloda Picasso, Pietà'ya referansta bulunur. Saldırı sırasında 250 ila 1.600 kişi hayatını kaybetmiş, çok daha fazla sayıda kişi de yaralanmıştır. Binlerce sivil insanın ölümüyle sonuçlanan katliamı "guernica" adlı bu tabloda tasvir eden Picasso, ölen masum çocukları ve kadınları Pietà figürüyle sembolize eder. Fiziksel acıyla ruhsal acının birbirine geçtiği Pietà figürü, Hıristiyan ikonografisinde sonsuz acıyı ve çileyi betimlemekte kullanılmaktadır

"Michelangelo heykel grubunun en zorlu problemi, yani dik oturan Maddonna figürüyle kucağında boylu boyunca yatan İsa'yı kapalı grup halinde işleme görevini çok ustaca çözmüştür: İsa'nın bedeni, hemen hemen tamamıyla Meryem'in dış hatlarının içinde kalacak şekilde yatmaktadır."(wikipedia) Heykel, ana oğul arasındaki yakın bağı da vurgulamaktadır.

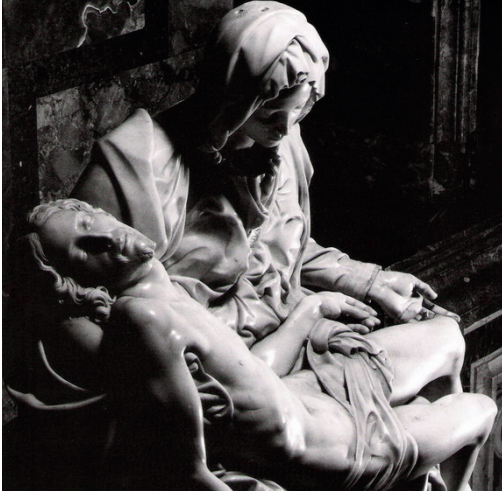
Heykelde sıra dışı olan durum Meryem'in yüzünün genç olmasıdır, zira o zamana kadar yapılan heykellerde Meryem, genellikle yaşlı bir kadın olarak tasvir edilirdi. Michelangelo'nun, Meryemi alışılmışın aksine İsa'dan bile genç bir yüze sahiptir. Meryem'in bakireliği ve saflığını sembolize etmek için genç olarak tasvir ettiği söylenir. Meryem'in yüzünde sakin, dingin ve büyük bir huzur vardır. Acıyla birlikte hafif bir gülümseme içindedir. İsa, uzun boylu, annesi ise ufak tefek olmasına rağmen heykelde Meryem, oğlunu sarıp sarmalayacak kadar büyük yapılmıştır. Meryem'in sabrı ve gücü cüssesinin büyüklüğüyle uyumludur ve "tanrının oğlu" olan İsa, o an sadece onun dünyaya getirdiği küçük bebeğidir. Meryem, tüm dirayetiyle, hüznü bir yüz ifadesi içinde aşağı doğru bakarken çaresiz görünmez, oğlunu ait olduğu yere göndermenin huzuru, tanrıya karşı görevini yerine getirmiş olmanın tesellisi içindedir.

Resim5: Picasso, Guernica, 1937, Reina Sofia Müzesi, Madrid

Resim 6: Pietà, detay, 1498-1499, Marble, 174 × 195 cm, St. Peter's Basilica, Vatican

Resim 7: Pietà, detay

Pietà olağanüstü heykel işçiliğinin yanı sıra figürlerinin yüz ifadesindeki duygu yoğunluğuyla muhteşem bir eserdir. İsa'nın bedeninde çivi izleri belli olmasına rağmen kan yoktur, acı gerçekliğinden soyutlanarak adeta anıtsallaştırılmıştır. Meryem ve İsa'nın ruh hali mermerden ince ince izleyiciye doğru sızmaktadır. Sessizlik, huzur ve sükûnet izleyeni ikna edecek kadar güçlüdür.

MERYEM ANA İDOLÜ

1.yy'ın ilk yarısında Kudüs'te Putperestler tarafından ilk Hristiyanlara karşı korkunç işkenceler yapılıyordu. Bu zulüm her geçen gün artarak devam ediyordu, kötülük her yere sıçramıştı. Kötülüğün baskısından kurtulmanın yüksek bir bedeli vardı. Bu bedel de İsa'nın ölümüydü. İsa dünyayı bu günahattan kurtarmak için kendini kurban etmeye hazırды.

Meryem, Golgota tepesinin zirvesine değin, haçını sırtlayan oğlunu izledi. Son nefesini verinceye kadar haçın ayaklarının dibinden ayrılmadı, oğlunun elemi paylaştı. Meryem, bir annenin gösterebileceği en engin minnettarlıkla şefkatle oğluna bakıyordu. Kendi elleriyle dokuduğu tek parça halindeki tunik oğlunun üzerinden kabaca çıkarıldı, İsa, haçın tahtaları üzerine uzatıldı, çiviler ellerine ve ayaklarına çakılırken çekiç darbelerinin çıkardığı sesler yankılanıyordu. Meryem, elleri ve ayakları üzerine çakılan çivilerin üzerine indirilen çekiç darbelerin çıkardığı sesi ve oğlunun acısını yüreğinin en derinlerinde hissediyordu. Haç havaya kaldırılarak toprağa çakıldı. Çarmıhta asılı kalan İsa'nın vücudu kan damlalarıyla sırlıklam olmuştu. Meryem'in ruhunu da kan damlaları ıslatıyordu.

Meryem'in yaşadığı dönemde kadın, insan soyunun devamını sağlayan, erkeğin mirasını devre-deceği çocuklar doğuran, evindeki işleri gören bir figürden öteye gitmiyordu. Romalılar, Museviler ya da diğer toplumlarda kadının dolayısıyla da Meryem'in hiçbir değeri yoktu. Meryem sıradan bir kadın ve erkek cinsinin yanında ikinci sınıf bir insandı. Meryemin yaşadığı dönemde bir kadını ancak bir erkek çocuğun annesi olması onurlandırıyor, annelik faziletli olmakla eşdeğer sayılıyordu. Hıristiyanlık öncesi sıradan ve değersiz biri olarak kabul edilen Meryem, ancak Hıristiyanlıkla birlikte İsa'nın annesi olma sıfatıyla kabul görmüş ve saygınlık kazanmıştır. Hıristiyanlığın kurumsallaşmasıyla birlikte yaşamış ve yaşayan tüm kadınlar arasında en ölümsüz, en çok hürmet gören, en çok tasviri yapılan fazilet ve erdemi temsil eden tek kadın olarak kutsanmış, ikonlaştırılmıştır.

“BERFO ANA”

Berfo Ana, Cemil Kırbayır'ın annesidir. Cemil Kırbayır, 12 Eylül'ün ilk gözaltında kayıplarından biridir. 13 Eylül 1980'de Kars, Göle'deki evinden gözaltına alınan Cemil Kırbayır, 8 Ekim'de “Kars Sıkıyönetim Gözetimevi”ne götürülmüş ve bir daha kendisinden haber alınamamıştır. Kardeşine para ve giysi göndererek ulaşan Mikail Kırbayır, 9 Ekim 1980'de tekrar gittiğinde ‘burada öyle biri yok’ cevabıyla karşılaşmıştır. Yetkililer ‘firar etti’ demişlerdir. Ancak görgü tanıkları, kendisine kardeşinin içeride ağır işkenceye uğradığını anlatmışlardır. Yıllarca Adalet ve İçişleri Bakanlığı ile Cumhurbaşkanlığı'na başvuran Kırbayır ailesi, devlet yetkililerinden hep ‘firar’ etti yanıtını almışlardır.

Resim 8: Berfo Ana

Foucault'nun söz ettiği gibi iktidar, tek tek bedenler üzerinden toplumu disipline etmek istemektedir. Cemil Kırbayır'ın bedenine yapılan işkence ve yaşamı hakkındaki belirsizlik, akıbetinin bilinmezliği, onun gibi düşünenlere gözdağı vereceğinden iktidar için toplumu disipline etme yöntemi olarak görülmekte, biyoiktidar işlemektedir. Bu aynı zamanda bir ötekileştirmedir. Hem seçilen kurban Cemil Kırbayır hem de ailesi ötekileştirilmiştir. Ötekileştirme, iktidarın çoğunluğu baskı altında tutmak için toplumu kategorize ederek belli sınırlar içerisine alması ile dayattığı parçalanmışlıktır. Toplum genelinin dışına itilen kesim azınlıktır. Azınlık marjine itilerek, norm dışı bırakılarak yalnızlaştırılır, ötekileştirilir. Bazen ötekileştirme tehlikeli boyutlara varır, ötekileştirme, kitle psikolojisi ile zaman zaman “öteki”nin reddine, linç edilmesine, yok edilmesine kadar gidebilir. Tıpkı Mesih İsa ve Berfo Ana'nın oğlu Cemil'e yapılanlar gibi.

“MİCHEL FOUCAULT’NUN DİSİPLİN VE KONTROL TOPLUMUNDA BİYOPOLİTİKA KAVRAMI”

İktidarın, bedeni tahakküm altına almak için manipüle etmesi, beden üzerine odaklanması, tarih boyunca kullanılan bir iktidar biçimidir. Batıda 17. yüzyıldan önce, bedenin cezalandırılması yakılarak, parçalara ayırarak, işkence edilerek acımasız fiziksel yöntemlerle yapılmaktaydı. Bu fiziksel cezalandırmalar özellikle kent ve kasaba meydanlarında, halkın gözü önünde, törensel bir işleyişle yapılırken beden üzerinden iktidarın güç gösterine dönüşüyordu. Ortaçağ boyunca bedenin günahkâr olduğuna ve cezalandırılması gerektiğine inanılıyordu. “Aziz Gil'e göre, beden kendi pisliğinde yuvarlanan bir domuzdur. Duygular ise aklın düşmanıdır. Beden arzuların gerçekleşmesine aracılık ettiği için cezalandırılmalıdır” (Turner, 1995, aktaran Cem Kaptanoğlu)

Püritenler; baskı, ceza, korkutma, tehdit ve sindirme gibi unsurları uygulayarak, dünyayı doğru, adaletli, sevgi dolu yapmaya çalışmışlardır. Demokrasi kültürü ise püriten ahlaka tepki olarak gelişmiştir. 17. Yüzyıldan sonra beden üzerindeki tahakkümün denetimi, daha incelmış beden teknolojileriyle yapılmaktadır. 19.yy başlarına kadar biyo-iktidarın temel aracı “disiplindir”. Foucault'a göre “ruh bedeninin hapishanesidir.”

Modern dönemde, dışarıya kapatılma, özgürlüklerle ruhların hapsedilmesi söz konusudur. Foucault'nun, bu dönemi bio-politik kontrol ve iktidar çağı olarak ele alması bu yüzdendir.

Ortaçağ Avrupasında Hıristiyanlığın uyguladığı beden üzerinden iktidar kurma politikasının günümüze kadar gelen uzantısını 20. yüzyılda Foucault "biyoiktidar" kavramı altında ele almış "Hapishanenin Doğuşu" ve "Cinselliğin Tarihi" gibi kitaplarında uzun uzun anlatmıştır.

Yeni bir iktidar biçimi olarak temellendirilen "biyoiktidar" kavramı, bedeni yönetmeyi seçen yeni bir tahakküm biçimi olarak günümüzde varlığını yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Ortaçağdan bu yana çeşitli biçimlerde varlık gösteren biyoiktidar, günümüzde demokratik olmayan toplumlarda Hıristiyanlığın püriten ahlak modeli üzerinden modernize edilen biçimiyle varlık göstermektedir.

Kontrol toplumunda yönetim için uygun toplumsal bütünleşme ve dışlama davranışları alttan alta öznelere içselleşir. Öznenin, iktidarın kontrolünü içselleştirmesi ile otosansür ortaya çıkar. M. Foucault, bu durumu şöyle dile getirir. "Kontrol toplumlarında disiplin, yukarıdan yapılacakları buyuran bir dış ses değil, irademizden ayrılması imkânsız öznelliğimize içsel ve ondan ayrı düşünülemez bir iç zorlamadır."

Günümüzde ise neoliberal politikaların güdümünde bir kontrol toplumundan söz edilebilir. "Bu bağlamda kontrol toplumu içkinlik alanına atılmış bir adımdır. Beden, disiplin toplumlarında "uysal ve üretken beden" olarak disiplinize edilir." (Kaptanoğlu)

MİCHEL FOUCAULT'NUN DİSİPLİN VE KONTROL TOPLUMUNDA BİYOPOLİTİKA KAVRAMI

İktidarın, bedeni tahakküm altına almak için manipüle etmesi, beden üzerine odaklanması, tarih boyunca kullanılan bir iktidar biçimidir. Batı'da 17. yüzyıldan önce, bedenin cezalandırılması yakılarak, parçalara ayırarak, işkence edilerek acımasız fiziksel yöntemlerle yapılmaktaydı. Bu fiziksel cezalandırmalar özellikle kent ve kasaba meydanlarında, halkın gözü önünde, törensel bir işleyişle yapılırken beden üzerinden iktidarın güç gösterine dönüşüyordu. Ortaçağ boyunca bedenin günahkâr olduğuna ve cezalandırılması gerektiğine inanılıyordu. "Aziz Gil'e göre, beden kendi pisliğinde yuvarlanan bir domuzdur. Duygular ise aklın düşmanıdır. Beden arzuların gerçekleşmesine aracılık ettiği için cezalandırılmalıdır" (Turner, 1995, aktaran Cem Kaptanoğlu)

Püritenler; baskı, ceza, korkutma, tehdit ve sindirme gibi unsurları uygulayarak, dünyayı doğru, adaletli, sevgi dolu yapmaya çalışmışlardır. Demokrasi kültürü ise püriten ahlaka tepki olarak gelişmiştir. 17. Yüzyıldan sonra beden üzerindeki tahakkümün denetimi, daha incelmış beden teknolojileriyle yapılmaktadır. 19.yy başlarına kadar biyo-iktidarın temel aracı "disiplindir". Foucault'a göre "ruh bedenin hapishanesidir" Modern dönemde, dışarıya kapatılma, özgürlüklerle ruhların hapsedilmesi söz konusudur. Foucault'nun, bu dönemi bio-politik kontrol ve iktidar çağı olarak ele alması bu yüzdendir.

Ortaçağ Avrupasında Hıristiyanlığın uyguladığı beden üzerinden iktidar kurma politikasının günümüze kadar gelen uzantısını 20. yüzyılda Foucault "biyoiktidar" kavramı altında ele almış "Hapishanenin Doğuşu" ve "Cinselliğin Tarihi" gibi kitaplarında uzun uzun anlatmıştır.

Yeni bir iktidar biçimi olarak temellendirilen “biyoiktidar” kavramı, bedeni yönetmeyi seçen yeni bir tahakküm biçimi olarak günümüzde varlığını yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Ortaçağdan bu yana çeşitli biçimlerde varlık gösteren biyoiktidar, günümüzde demokratik olmayan toplumlarda Hıristiyanlığın püriten ahlak modeli üzerinden modernize edilen biçimiyle varlık göstermektedir.

Kontrol toplumunda yönetim için uygun toplumsal bütünleşme ve dışlama davranışları alttan alta öznelde içselleşir. Öznenin, iktidarın kontrolünü içselleştirmesi ile otosansür ortaya çıkar. M. Foucault, bu durumu şöyle dile getirir. “Kontrol toplumlarında disiplin, yukarıdan yapılacakları buyuran bir dış ses değil, irademizden ayrılması imkânsız öznelliğimize içsel ve ondan ayrı düşünülemez bir iç zorlamadır.”

Günümüzde ise neoliberal politikaların güdümünde bir kontrol toplumundan söz edilebilir. “Bu bağlamda kontrol toplumu içkinlik alanına atılmış bir adımdır. Beden, disiplin toplumlarında “uysal ve üretken beden” olarak disiplinize edilir.” (Kaptanoğlu)

MİCHEL FOUCAULT’NUN BİYOİKTİDAR KAVRAMI VE TÜRKİYE

Disipliner iktidar, kendine biat eden, uslu, söz dinleyen, sorgulamayan, sessizce çalışan bedenler üretmeyi amaçlar. İktidarın bedene uyguladığı disiplin, disiplin teknoloji ile kurumsallaşarak, ailede, okullarda, iş kurumlarında, askeri kurumlarda, hapishanelerde, hastanelerde, akıl hastanelerinde uygulanan sistematik bir uygulama ile hayatın her alanına nüfuz etmektedir.

Türkiye’de 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri darbeleri neredeyse her on yılda bir iktidar karşıtlarına karşı sıkıyönetim, fişleme, gözaltına alma ve hapse atma, hapiste işkence yapma biçiminde Foucault’nun söz ettiği biyoiktidar modeli olarak gerçekleşmiştir.

“Cumartesi Annesi” kurucularından Nimet Tanrıku Türkiye’de biyoiktidar uygulamasını şöyle ifade etmektedir; “12 Eylül Askeri Darbesi’nde yaşadığımız işkenceyi “korkunç bir insanlık suçu” olarak değerlendirdik. Ancak cezaevinden çıkıp, birlikte işkencelerden geçirildiğimiz arkadaşlarımızın öldürülüp, kayıplar listesine eklendiğini öğrenmenin acısı tarifsizdi. Gözaltında Nurettin Yedigöl’ün işkence edilmiş bedenini merdiven altında görüp dışarı çıktığımda, kayıplar arasında bulmak bundan daha ağır bir insanlık suçu olamayacağının tarihsel tanıklığını büyük bir çaresizlikle, isyan duygusuyla yaşadım!” (Tanrıku)

1980 darbesi ve sonrasında Cemil Kırbayır gibi gözaltında kayıplar, akibeti bilmeyenlerin sayısı yüzlerce hatta binlerce kişi vardı. İHD’nin kayıtlarına göre, 1251 kişinin akibeti bilinmiyordu. Üstelik bu linç eylemi bizzat devlet tarafından devletin kurumları olan karakol, Hapishane gibi yerlerde yapılmıştı. Akademisyen Gökçen Alpkaya bir makalesinde bu durumu şöyle ifade etmektedir. “Linç eylemi bazen bir grup tarafından yapıldığı gibi bazen de devlet tarafından yapılır. “İnsan hakları hukuku bağlamında “kayıp”lar, en yalın anlatımla, “zorla kaybetme” eylemlerinin kurbanları olarak nitelenebilir. Zorla kaybetmeler ise, çok genel olarak, bir kimsenin, devlet tarafından, yasal düzende “yok” sayılacak şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılmasını ve bazen de fiziksel varlığının “yok” edilmesini ifade eder. “Kayıp” kişi fiilen devletin elindedir, ama yetkililer nerede olduğunu, başına ne geldiğini bilmediklerini iddia ederler.”(Alpkaya,1995),

Ötekileştirilen, linç edilmek istenen ya da yok edilmek istenen kişiler devlet aygıtında resmi ideolojinin karşısında olan ve iktidara karşı tehdit oluşturan kişilerdir.

“Sosyalist olmak, sendikacı olmak, muhalif olmak, Kürt olmak, Korucu olmayı reddetmek kaybedilme nedeni oluyordu” (Usta, 2009)

Disiplin toplumunda bedensel ceza azalır, bunun yerine, beden eğitilir, idman yaptırılır ve gözetim altında tutulur. Disiplin toplumunun işleyebilmesi için “kapatma kurumlarına” ve ceza standartlarına sahip olması gerekir. Bunlar da hapishaneler ve hastanelerdir.

Gözaltında kayıplar, hapishaneler, akıl hastaneleri, hastaneler biyoiktidarın şiddetinin en yoğun uygulandığı ve örtbas edildiği yerlerdir. Foucault bu durumu “Büyük Kapatılma” kavramıyla açıklıyor ve büyük kapatmanın kapitalizmin iktisadi işleyişinin bir sonucu olduğunu söylüyor. “Hastalar, sakatlar, akıl hastaları, suçlular, ahlaksızlar, eşcinseller, kadın-erkek ayrımı yapılmadan aynı yere koyuldu. Diğer Avrupa ülkelerindeki benzer uygulamalarla paralellik gösteren bu süreç, on dokuzuncu yüzyılın başında modern hastane, akıl hastanesi, hapishane, okul gibi bir dizi kurumun ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Görünürde hastalar, akıl hastaları, suçlular gibi norm dışı bireylerin insanca koşullarda tedavi veya ıslah edilmesini ya da normal bireylerin doğru biçimde eğitilmesini sağlayan bu kurumlar, esasen, modern kapitalist toplumun disiplinci tekniklerinin geliştirildiği mikro-iktidar mekanizmalarıydı. Bu kurumlarda geliştirilen teknikler, tüm topluma yayılarak kapitalizmin ihtiyaç duyduğu üretken ve itaatkâr bedenlerin üretilmesinde kullanılmıştır. Nitekim bu disiplinci teknikler, günümüzün polis devletlerinde, Büyük Kapatılma’nın ve Büyük Gözaltı’nın toplumun tüm hücrelerine nüfuz ettiği “güvenlik toplumlari”nda en yetkin halini almıştır.” (Michel Foucault, Büyük Kapatılma-Arka kapak yazısından, Ayrıntı Yayınları, 2011)

Foucault’un söz ettiği “büyük kapatma”nın tezahürleri Türkiye’de vuku bulmaya devam ediyor. Gözaltında kayıplara sebebiyet verenler hala ortaya çıkartılmadı ve yargılanmadı. Bütün dünyada insan hakları ihlalleri arasında sayılan “gözaltında kayıplar” kişinin güvenlik kuvvetlerince gözaltına alındıktan sonra bir daha kendisinden haber alınmaması, güvenlik kuvvetlerince yakalandığı ya da tutuklandığı halde, devletin bunu kabul etmemesi durumu biyoiktidarın işlediğini göstermektedir.

İHD’nin kayıtlarına göre, kayıp sayısı 1251 olarak gösterilmektedir. 1251 insan, 1980 yılından bu yana, cesetleri bile bulunmayacak şekilde kaybedilmişti. Ve bu kaybedilen insanların anneleri, 27 Mayıs 1995’ten itibaren her cumartesi İHD Diyarbakır Şubesi ve kayıp yakınlarının “Kayıplar Bulunsun, Failler Yargılansın” sloganıyla her hafta düzenlediği Galatasaray Lisesi önünde toplanmaya ve oturma eylemi yapmaya başladılar. Her geçen hafta, gözaltında kayıplarla birlikte, toplanan annelerin sayısı da artıyordu. “Cumartesi Anneleri”nin sayısı arttıkça, polisin müdahalesi ve baskıları da artmaya başladı. Zaten acı içinde olan bu anneler, bir de saçlarından tutulup yerlerde sürükleniyordu. Her şeye rağmen onlar orada toplanmaya devam ettikçe, onların varlığından duyulan korku da arttı. Sonunda “Cumartesi Anneleri”ne Galatasaray Lisesi’nin sadece önü değil civarı da yasaklanmıştı.” (Bülent Usta, Birgün Gazetesi, 7 Ekim 2009)

“Devletin bu konuda hiçbir sorumluluk kabul etmemesi ise zorla kaybetmeleri yargısız infazların diğer bir türünü oluşturan gözaltında öldürmelerden ve keyfi infazlardan ayırır: Gözaltında öldürmeler, çoğunlukla işkence sonucudur ve işkencenin kabul edilmesi çok ender

de olsa, ölümün devlet gözetimindeyken gerçekleştiği kabul edilmektedir. Keyfi infazlarda da, gerçeğe uygunluğu tartışılmalı olsa bile, “isyan” ya da “dur ihtarına uymama” gibi yasal gerekçeler gösterilir. “Kayıplar” ise, resmi olarak mutlak bir biçimde inkâr edilen bir ihlal türünü oluşturmaktadır.”(Alpkaya, 1995)

Siyasi iktidarlar, kendisine muhalif sesleri, Alpkaya'nın söz ettiği gibi baskı ve şiddet politikalarıyla bastırmaya çalışırlar. Kendisi gibi düşünmeyenlere yaşam hakkı tanımak istemezler. Toplum mühendisliği yapmak, toplumu disipline etmek isterler. Bunun için yeni yöntemler ve araçlar geliştirirler. İktidarın sağlanması ve devamlılığı için önemli bir araç olan biyoiktidar biçimi toplumu kontrol altında tutmanın da etkin yollarından biridir. “İfade özgürlüğünü bastırmak ile işe başlayan sansür, iktidarın varlığını tehdit eden düşünceleri ve kavramları yasaklama yoluyla algıyı kontrol etme eylemi olarak karşımıza çıkıyor.gittikçe artan ve hayatın her alanında hissedilen otoriter rejimi, her geçen gün yeni baskı ve şiddet uygulamalarına sahne oluyor. Daha vahim olanı devletin geleneğinde var olan otoriter yapı ve zihniyetin tehditkâr tavrıyla oluşturulan korku kültürü ile birçok alanda sansür ve otosansür yaygınlaşıyor.”(Bozdağ, 2012, muhalefet.org)

“...Otoriterleşme yönünde atılan adımlar biriktikçe, otoriter reflekslerin daha fazla ortaya çıktığı bir süreç bu. Siyasal muhalif duruş ve eylemleri nedeniyle hapishaneleri dolduranların, mahkeme kapılarında süründürülenlerin sayısı artıyor. Medyada muhalif sesler yavaş yavaş işlerini kaybediyor. Tutuklu üniversite öğrencisi sayısı artıyor ve birkaç cılız ses dışında akademi dünyası sessiz. Ahlak polisçiliği yaygınlaşıyor. İnternet filtreleri, kırmızı mahalleler, televizyon sansürleri, ‘iyi niyetli korumalar’ görünümü altında toplumsal izolasyon araçlarına dönüşüyor. Kibirli bir teknokrat otoriterliğine dayanarak, orada yaşayanlara sorulmadan kent mimarisinin altüst edilmesine, vadilerin birer elektrik barajı havzasına dönüştürülmesine fütursuz biçimde devam ediliyor. Siyasal gücün bir mercide ve bir kişide yoğunlaşması bu otoriter manzarayı tamamlıyor ve pekiştiriyor.” (Ahmet İnel, Radikal, 2012)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, İnsan Hakları Komisyonu Cemil Kırbayır'la ilgili olarak yürüttüğü soruşturmada “gözetiminde işkence gördüğünü, işkence sonucu hayatını kaybettiğini ve cesedinin sorgulamaları yapan kamu görevlilerince ortadan kaldırıldığını” belirlemiştir. 8 Ekim 1980'de işkenceyle öldürüldüğü Türkiye Büyük Millet Meclisi, İnsan Hakları Komisyonunun raporunda belirtilmesine rağmen mezarı açıklanmadı. Kırbayır'ın katledilmesiyle ilgili olarak bugüne kadar kimse yargı önüne çıkarılmadı, cezalandırılmadı.

Biyo iktidar işlemektedir. Kardeşinin akıbetini soruşturan ağabeyi yıldırım için bu kez devlet, ağabeyin bedeni üzerinden iktidar uygulamaya devam etmektedir. “Cemil Kırbayır'ın ağabeyi Mikail Kırbayır kardeşinin akıbetini araştırdığı için tehdit ve idari baskıya maruz kaldı; görev yeri değiştirildi, bu yolla olay yerinden uzaklaştırılarak zorunlu ikametgâha tabi tutuldu.” (İstanbul - BİA Haber Merkezi, 30 Kasım 2012, Cuma)

Diyarbakır Barosunda avukat Tahir Elçi; “Türkiye’de gözetiminde kayıplar, daha çok 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra yaşanmaya başlandı. Ama ülke genelinde ve özellikle de Güneydoğu’da, 1990’lı yıllarda yaygın bir uygulamaya dönüştü. İstanbul gibi merkezlerde, bazı sol örgütlerin üyeleri gözaltına alındıktan sonra kaybolurken, başta Diyarbakır ve Şırnak olmak üzere, Güneydoğu’nun hemen her yerleşim biriminde, evinden, işyerinden, sokaktan, tarladan her yaş ve sosyal kesimden sivil insan gözaltına alınıyor, bir daha da kendilerinden haber alınmıyordu.

Bir süre sonra, cesetleri ya bir yol ağzında, köprü altında veya gelişigüzel bırakılmış herhangi bir yerde bulunuyordu ya da hiç bulunamıyordu.” (Altıparmak, 2009)

Türkiye gibi demokrasinin oturmadığı bir ülkede biyoiktidar işlemeye devam etmektedir. İHD Diyarbakır Şubesi'nin 21 Eylül 2011'de yayımladığı “Türkiye’de Toplu Mezarlar Raporu”na göre var olduğu iddia edilen ve bir kısmı açılan toplam 253 toplu mezar ve bu mezarlarda bulunduğu iddia edilen 3.248 kişi var.” (İHD raporu, 2011)

Bu mezarların çoğunun Diyarbakır, Siirt, Hakkâri, Bitlis ve Bingöl’de bulunmak üzere Van, Şırnak, Batman, Mardin, Dersim, Elazığ, Ağrı, Iğdır, Ardahan, Kars, Adıyaman, Malatya, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa’da olduğu belirtiliyor.

“Bütün dünyada insan hakları ihlalleri arasında sayılan “gözaltında kayıplar” kişinin güvenlik kuvvetlerince gözaltına alındıktan sonra bir daha kendisinden haber alınmaması, güvenlik kuvvetlerince yakalandığı ya da tutuklandığı halde, devletin bunu kabul etmemesi anlamına geliyor, bir başka deyişle kişinin zorla kaybedilmesi.” (Alpkaya, 1995)

Biyoiiktidar, düşünce ve ifade özgürlüğü kısıtlamalarından, emek sömürsüne kadar beden her türlü eylemliliğini denetim ve kontrol altına alarak tahakkümde bulunmaktadır. Biyolojik varlığını denetleyerek, insanın bedenini siyasal stratejilerine alet etmeye devam etmektedir.

CUMARTESİ ANNELERİ ve BİR DİRENME İDOLÜ OLARAK BERFO ANA

Resim 9: Berfo Ana ve Oğlu

Cumartesi anneleri, “gözaltında kayıpların akıbeti açıklansın, sorumluları yargılsın ve bu topraklarda bir daha hiç kimse kaybedilmesin.” talebiyle Galatasaray Lisesi önünde her cumartesi oturma eylemi yaparak seslerini duyurmaya çalışıyorlar. Berfo Ana, ileri yaşına ve sağlık sorunlarına rağmen mahkemelere giderek, meydanlara çıkarak davasına sahip çıkmış bir Cumartesi annesidir.

Berfo Ana 1980 yılında gözaltında kaybedilen oğlu Cemil Kırbayır’ın ölümünden sorumlu

olanların cezalandırılması ve oğlunun mezarının bulunması için mücadele eden bir annedir. Sosyal Demokrasi Vakfı her yıl verdiği İnsan Hakları, Demokrasi, Barış ve Dayanışma Ödülünü, 2012 yılında, “yakınları faili meçhul şekilde kaybolmuş olan ve 1995’ten bu yana yakınlarının bulunması için mücadele veren” Cumartesi Anneleri adına Berfo Ana’ya vermiştir.

Resim 10: Cumartesi anneleri ve bir direnme idolü olarak Berfo Ana

Bizzat devletin kurumları tarafından yapılan bir insanın kaybolması, işkence tarihinde varılan son noktadır. Berfo Ana, devletin uyguladığı bu biyopolitikaya karşı direnen mücadele eden anaların, tüm insanların sembolü olmuştur. Unutturmaya karşı, belleksiz toplum yaratmaya karşı doğru tanıklıklar yapabilmek, kayıpların sonsuza dek kayıp kalmamaları için mücadele etmek, Berfo Ana’dan devralınan nöbeti tutmak için Cumartesi Anneleri toplanmaya devam etmektedirler.

Toplumun devletin bu karanlık yüzüyle yüzleşmesi gerekmektedir. Cumartesi Anneleri bu karanlık yüzün tanıklarındır. Tanrıkulu; ”Tanıklığın zor ve acı veren yanı, yaşananları aktarırken beyninizde, yüreğinizde binlerce defa hissetmenizdir. Kaybolma trajedisinin tarihsel tanıklığını anlatabilmek nedenli zor olsa da yaşanan zulmü var olan belleksizliğe karşı bir manifesto tanıklığında tekrar tekrar anlatmak, unutmalara izin vermemek gerekiyordu.”(Tanrıkulu) Berfo Ana unutmalara izin vermemenin imgesi olarak tarihte yerini aldı.

10 Aralık 1996 tarihinde Uluslararası İnsan Hakları Derneği, her yıl insan hakları alanında verdiği mücadelelerle öne çıkan bir kişiye verdiği Carl Von Ossietzky Ödülü’nü ilk kez kurallarını bozarak bir eyleme “Cumartesi Anneleri”ne vermiştir.

Cumartesi Anneleri için şarkı sözleri yazılmış, başka yerlerde dayanışma oturumları gerçekleştirilmiştir. Ulusal ve uluslararası kamuoyunun desteği, güçlü gibi görünse de ne yazık ki toplumun büyük bir kısmı onları ve onlara yapılanları yine de görmezlikten gelmektedir.

“Kırlı savaş”, Arjantin’de askeri cunta döneminde Jorge Rafael Videla’nın yönetiminde devletin yürüttüğü şiddet kampanyasına verilen isimdir. Plaza De Mayo Anneleri ve insan hakları

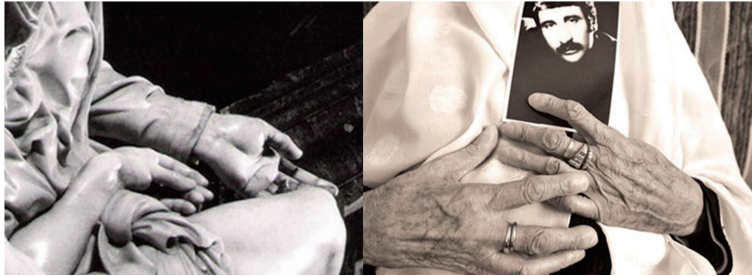
savunucuları, Arjantin'in, 1976-83 darbe yılları ile yüzleşmesini sağlamanın yanı sıra yapılan yolsuzlukları da deşifre etmişlerdir. Daha önce darbelerini mahkûm eden Arjantin, bu kez 1976-83'teki "kirlili savaş"ta katledilen 30 bin muhalifin izini sürerek, 10 bin kişilik ilk toplu mezarı ortaya çıkarmayı başarabilmiştir. Tüm bu gelişmeleri Arjantinli muhalif yazar Alen Gustavo şöyle özetler: "Plaza De Mayo Anneleri bir ülkenin kaderini değiştirdi." Bu toplum, onların gözlerine bakma cesareti gösteremedi. 30 Mayıs 1998 tarihinde Arjantinli Plaza del Mayo Anneleri, Galatasaray'da Cumartesi Anneleri'yle buluştu. Bütün dünyada gözaltında kayıplar mücadelesine örnek olan Plaza Del Mayo Anneleri, Cumartesi Anne'lerine deneyimlerini aktardılar ve manevi destek verdiler.

Cumartesi Anneleri, Türkiye'nin kaderini değiştirebilecek mi? Bu sorunun cevabı zamanda saklı. Ancak analar, özgürlük uğruna yaşamını yitiren çocukları ile gurur duyarak onların mücadelesini kendileri sürdürüyor "Berfo Ana" 4 Nisan 2012'de görülmeye başlanan, dönemin Genelkurmay Başkanı, Kenan Evren ve emekli Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın yargılandığı davanın müdahillerindendi. Ambulansla duruşma salonuna gelen Berfo Ana, "sağlık durumu" gerekçesiyle duruşmaya gelmeyen Kenan Evren'e seslenmişti 104 yaşında: "Allah senin evini yıksın. Kenan Evren korkma. Elin ayağın boşuna titremesin. Sen benim ocağımı söndürdün. Allah da senin ocağını söndürsün. Evren utanmadın mı?" demişti.

Veysi Atay, Berfo Ananın son 4 yılını "berxwedana 33 salan dayika berfo /33 yıllık direniş-berfo ana" isimli bir belgesel yaptı. 13 Eylül 2013 tarihinde, yani Cemil Kırbaýr'ın gözaltına alınışının 33. yıldönümünde yaptığı konuşmada Atay, Berfo Ana ve Cumartesi Annelerinin toplumun vicdanı olduğunu söyledi.

ÖTEKİLEŞTİRİLEN İKİ KADIN, İKİ ANA

Meryem Ana, oğlu peygamber olmadan önce sıradan bir kadındı. Yaşadığı dönemin koşullarında kadınlar, erkek cinsinin yanında ikincil olarak ötekileştirilmişti. Ötekileştirme kadını, ikinci cins konumuna iten, kimliğini erkeğe tabi oluş üzerinden üreten, aile, din, töre gibi kurumlar üzerinden işliyordu. Meryem Ana kimliğini (oğlu İsa'ya) bir erkeğe tabi oluş üzerinden elde etmiştir. İsa, Hıristiyan inancında tanrının oğlu kabul edildikten sonra, Meryem de ancak İsa'nın ölümünden sonra İsa Mesih'in annesi olma sıfatıyla dindaşları arasında saygı görmüş ve kutsal bir kadın olarak ilan edilmiş ve anıtsallaştırılmıştır. Hıristiyanlığa karşı olanlar tarafından, dini inancı yüzünden dışlanan ve yaşam hakkı elinden alınan oğul İsa da toplum genelinin dışında bir dini inanca sahip olduğu için, iktidara biat etmediği için ötekileştirilmiştir.

Resim11: Eller

“Öteki”nin sorunsal haline gelmesi temel olarak iktidar ilişkilerinin yapısından kaynaklanmaktadır, iktidar, kendisine tehdit oluşturan kişi ya da kesimleri baskı altında tutarak, azınlık bir grup haline dönüştürerek, toplumu bölerek, olumsuz toplumsal ilişkilerle toplumsal parçalanmışlığı yeniden-üreten bir yapının ortaya çıkmasına neden olur. Devlet, iktidar ilişkileri bağlamında toplumun belli sınırlar içersine alınarak anlamlandırılmasını olanaklı kılan bir yapılandırma, ancak dayattığı parçalanmışlık, “öteki”nin reddi yabancılaşmaya neden olur: “Devlet, aslında, insanın insana başka bir anlam yüklemesi, emretme/itaat etme bölünmesinde bir küme insanın bir diğer küme insana yabancılığı anlamına gelmektedir” (Gauchet,2000;36)

17. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ancak Foucault tarafından 20. yüzyılın sonlarında yeni bir iktidar biçimi olarak temellendirilen “biyoiktidar” biçimi, Foucault’ya göre bedenler üzerine kurulan bir iktidar teknolojisidir. Biyoiktidar sayesinde iktidarın yeni bir sürece girdiğini belirten Foucault, disiplin toplumu ve düzenleyici kontroller adını verdiği teknolojiler sayesinde iktidarın tek tek bedenlerde var olduğunu söyler. Panoptik’te, gözetleme ile iktidarın tek tek insanlara hükmettiğini ve böylece her bireyi bir polis haline getirerek iktidarı dışarıdan içeriye değil, içeriden dışarıya doğru yaydığını söyler.

İki ayrı dönemden iki ayrı dine mensup iki ana, oğullarının bedenine uygulanan biyoiktidar karşısında direnme ve bir varoluş sergilemişlerdir. Mesih İsa, Meryem, Cumartesi anneleri ve gözaltında kayıp olanlar ve diğer mağdurlar ve azınlıkta kalanlar, marijinde olanlar, Foucault’nun sözünü ettiği biyoiktidarın şiddetine maruz kalan kesimlerdir.

Meryem ana oğlunun ölümünü görmüş, uğradığı işkencelere tanıklık etmiş bir anne olarak tükenmiş, bitap düşmüş, ellerini çaresizce açarak tevekküle sığınmıştır. Yorgun, hüznü doludur. Meryem Ananın acısı İsa’ya inananlar tarafından anıtsallaştırılmıştır. Acının anıtsallığı Michelangelo’nun Pieta heykelinde hat safhadır. Anneliğin ideolojisi yoktur. Meryem Ana, başına gelenleri sessiz bir vakurlukla kabullenirken Berfo Ana, direngen duruşu ile elinde sıkıca tuttuğu oğlunun fotoğrafı ile Meryem’in aksine tevekkülden uzak, güçlü, dirençli, mücadeleci, hakkını arayan bir ananın cevvaliği ile dimdik durmaktadır. Meryem Ana’nın tevekkülüne karşın Berfo Ana, direnmenin anıtsallığıyla zalimlere meydan okumaktadır. O’nun mücadele gücünden gelen anıtsallığı, evladına sahip çıkan bir anne direngenliği etrafına yayılmakta ve tüm direnen, davasına sahip çıkan Cumartesi annelerine ulaşmaktadır.

Resim 12: Cumartesi Anneleri Fotoğraf Sergisi’nden, 2012, Tütün Deposu, İstanbul

Resim 13: Yüzler

İsa, Golgota tepesinde ölmek üzereydi. Meryem ise, haçın altında sınırsız bir acıyla, sınırsız bir merhametle ve inançla oğlunu izlemekteydi. Meryem, bir annenin yaşabileceği en büyük acıyı yaşamaktaydı.

Yaşadığı dönemin koşullarında dini inancı nedeniyle ötekileştirilen, uğradığı şiddet, baskı ve zulüm karşısında çektiği acılar yüzünden dindaşları arasında anıtsallaştırılmış bir kahraman olan Meryem, yüzyıllarca acı çeken kadınların da sembolü olmuştur.

Meryem Ana'nın yaşadığı acıyı yaşayan Berfo Ana, oğlunun akıbetini bilmemektedir. Mezarını bilmemektedir. Ne Meryem gibi sarılacağı bir beden vardır, ne bir toprak parçası. Belirsizlik, bilinmeyenler acısını artırmakta, acısını her yana yaymaktadır. Yer, gök, her şey acının rengine bürünür. Keder ve tedirginlik, huzursuzluk her yerdedir. Onların acısı ve huzursuzluğu topluma yayılmakta vicdanı olan herkesi rahatsız etmektedir.

Aynı acıyı yaşayan iki kadın karakterin çaresizliği, yoksunluğu ve dışlanmışlığı tokat gibi yüzümüze çarpan bir sessizlikle imgenin sınır tanımayan gücü ile dile gelmektedir. Berfo Ana, oğluna yaşatılan akıbetin hesabını sormak için eril bir intikam alma çağrısından uzak, insancıl ve barışçıl bir tavır içinde, mitsel ajitasyona düşmeden direnmenin sembolü olmuştur.

Bir insanın kaybedilmesi biyoiktidarın bedene uyguladığı zulmün son noktasıdır. "Bir insanı kayıp etmek, işkence tarihinde varılan son nokta. Zulmün en katmerlisi... Kayıp edilenin dünyayla bütün bağlarını koparmak, en ufak bir umut kırıntısına yer bırakmamak. Onu, dünyanın kaydından düşürmek... Yapayalnız bırakmak. Ardında kalanı, yakınlarını ise kendi umutlarıyla boğmak. Kendi umutlarıyla cezalandırmak. Bildiği, hazır olduğu hiçbir duyguya soluk aldırılmayan bir mahpusluğa itmek. Sevdiği, artık tanımadığı bir dünyada yaşamaktadır. Adetlerini, kurallarını bilmediği bir dünyada. Gündelik hayatın ayrıntıları; günü gün, geceyi gece kılan ufak şeyler in-

citmeye başlar. Her şey, beklemenin gergin durağanlığına yazılır. Bütün yaşamsal eylemler askıya alınır. Sevdiğinin hayatından ne kadar umudunu kesse de, bir yanıyla; o mucizelere inanan, onu insan kılan yanıyla beklemeyi sürdürür. Konuştuğum bir ana, on beş yıl sonra dahi araba süren gözlüklü bir delikanlı gördü mü, yüreği hop ediyordu....” (Yıldırım Türker, Radikal 2, 26.05.2002)

Resim 14: Berfo Ana'nın Cenaze Töreni; 22 Şubat 2013, Galatasaray İstanbul

“Berfo Ana bir Cumartesi Annesi. Çocuğu gözaltında kaybedilen nice anneden sadece birisi ya da daha doğru bir ifadeyle hepsi. Çünkü; onların mücadeleleri bireysel olmaktan çoktan çıktı. Yıllardır onlar o meydanda sadece kendilerinininkini değil tüm kaybedilenlerin akıbetini ve hesabını soruyorlar. Nice postal darbesine, gaza ve cop acısına rağmen o alanı hiç terk etmediler. Çocuklarını işkencede katledenler ve bedenlerini kaybedenler, annelerinin orada oturmasına dahi yıllarca tahammül edemedi. Berfo Ana da oradaki Cumartesi Annelerinden hem biriydi hem de hepsiydi. Elinde oğlu Cemil Kırbayır'ın fotoğrafını taşıyan Berfo Ana ile toplum olarak ilk tanışmamız işte o meydanda oldu. Berfo Ana artık hasta ve komada. Yaşlı vücudu onu taşıyamayacak kadar güçten düştü. Acılarla geçen yaşamının belki de son günlerini hasta olarak yatağında geçiriyor. Son isteğini bir kez daha dile getiriyor: “Oğlumun en azından kemiklerini bana geri verin.” Bir ananın ve onun şahsından bu ülkede çocukları gözaltında kaybedilen tüm annelerin bu taleplerine sessiz kalmayalım. Adalet duygusunu ve istencini yitirmemiş, bu uğurda mücadele yürütenlerin çokça öğrenecekleri var nice Berfo Anadan. Onların hepimize mücadele inancı, gücü ve ısrarı anlamında öğreteceklerinin bizim de kaybettiklerimizi kazanmamız anlamında çok önemli olduğunu düşünüyorum. Onlar eşlerini, çocuklarını, kardeşlerini ve yakınlarını kaybettiler ama o her kayıpla birlikte toplum olarak bizler de adalet inancımızı, toplumsal vicdanımızı ve insan olma gerekliliklerimizin bir bütün hepsini kaybettik.” (Gündüz, 2012)

Resim 15: Güle güle Berfo Ana

12 Eylül 1980 döneminde evden alınan ve bir daha geri dönmeyen oğlu Cemil Kırbayır için 33 yıl mücadele veren Berfo Ana, 21 Şubat 2013'de hayatını kaybetti. O Ana direngeliği ile acılarını içine gömerek, oğlunun geri döneceği veya ondan bir haber alacağı umudu ile yaşadı ve mücadele etti.

Acılar zaman aşımına uğramaz. Berfo Ana, çiçek koyacak bir mezarı olmayan, her gün yeniden yaraları kanayan analar için direnmenin ve mücadelenin adı olmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin en önemli sivil itaatsizlik eylemi olan Cumartesi anneleri horlandılar, hırpalandılar, gözaltına alındılar, hapis yattılar. Ancak özgürlük uğruna yaşamını yitiren çocukları ile gurur duyarak onların mücadelelerini sürdürmektedirler.

KAYNAKÇA

Vikipedi; tr.wikipedia.org/wiki/Pietà

Vasari, Giorgio: *En Mükemmel Ressamların, Heykeltıraşların ve Mimarların Hayatları*, Londra: Penguin, 1987, s. 26.

www.alka.com.tr/alphtml/miche/resimler_3.html

Alpkaya, Gökçen, "Kayıp"lar Sorunu ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cilt: 50, Haziran-Aralık 1995

Usta, Bülent, *Birgün Gazetesi*, 7 Ekim 2009

Bozdağ, Lütfiye, "Sanatta Sansür ve Otosansür Yaygınlaştı" 26 Ocak 2012 Perşembe, muhafelet.org

Kaptanoğlu, Cem, <http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/477/file/beden/Politik-Beden.ppt>, 14.06.2013,

Tanrıkulu, Nimet, http://www.tr.boell.org/downloads/nimet_tanrikulu_1._sayi_tr.pdf

Altıparmak, Kerem; *Kayıplar, Zaman ve Hukuk*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi *Kayıplar -diyaIog -EYLÜL - EKİM 2009 Sayısı*, http://e-kutuphane.ihop.org.tr/pdf/kutuphane/22_81_0000-00-00.pdf

İnsel, Ahmet, *Politika* / 24/01/2012 tarihli *Radikal* gazetesi

İstanbul - BİA Haber Merkezi, 30 Kasım 2012, Cuma

İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi, Türkiye'de Toplu Mezarlar Raporu, 21 Eylül 2011

Gündüz, Özkan, yayım tarihi, 04/12/2012, <http://www.toplumsaldevrim.com/guncel/berfo-ana-ozkan-gunduz>, 12.12.2013

Gauchet, M. "Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri. İlkelerde Din ve Siyaset". *Devlet Kuramı, Dost* kitabevi, 2000, Ankara.

Foucault, Michel; *Büyük Kapatılma-Arka kapak yazısından, Ayrıntı Yayınları*, 2011

İstanbul - BİA Haber Merkezi-25 Ocak 2005, www.bianet.org